

Jámbor Ildikó

Közösségeket keresve

Barangolás Dél- Erdélyben

Az első személyes találkozásom Erdéllyel 1983-ban történt. A Ceausescu Romániájában sok lefojtás, bizonytalanság és szorongás volt tetten érhető, annak ellenére, hogy a táj már akkor is elvárásolt. A következő találkozás: egy gyergyószentmiklósi utazás a leendő testvérvárosba, egy kulturális delegációval. Személygépkocsival keltünk át a Hargitán éjszaka, erdei úton viharban és zuhogó esőben, hogy másnap aztán a kitisztult májusi időben rácsodálkozzunk a gyergyói medence megkapó szépségére, Gyergyószárhegy Bethlen Gábort idéző impozáns történelmi miliójére. Dél-Erdélyben 2006-ban jártam aztán egy turistacsoporttal. A buszos utazás során Meggyes, Segesvár történelmi falai közé vitt, és megtekintettük három száz erődtemplomot. Akkor „kimaradt” Nagyszeben.

Néhány hetes késéssel kerültem a Cselekvő Közösségek projekt közelébe. Egerben egy hasonló pályázatból a Felsőváros közösségeit építjük, ösztönözzük. Egy kolleganő helyett választottak be, s így kaptam lehetőséget, hogy 2018 júliusának második hetében Nagyszeben, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Déva helyszínein huszonkét társammal együtt tanulmányozzam az ottani közösségek létét, tapasztalatait.

A nemzetközi tanulmányút igazából hazavezetett, mert minden erdélyi tartózkodásom alatt erősödött az a meggyőződés, hogy az anyaországban már rég elvesztett, negligált értékek Erdélyben még megvannak: az emberek egymás iránti figyelme, a család stabilitása, a jó ételek készítésének és fogyasztásának öröme, az értékmegőrzés (épületekben, történelmi hagyományokban) és az értékteremtés. Tamási Árontól és Kós Károlytól tudjuk: a székely ember híresen találékony, szorgalmas, s kimagasló az újat akarásban.

Előzetes elvárásaimban nem is csalódtam – bár – tudomásul kell venni: a huszonegyedik századi európai szellem itt is megmutatkozik, a fiatalok – igen sokan – külföldre távoznak, ha csak egy időre is. Egyre több a félbehagyott és elhagyatott ház. Ám az udvarokon tyúkok kapirgálnak, kakasok verik a riadót, s dús legelőkön birka, szarvasmarha és bivalycsordák vonulnak. A takarmányt szekerekkel szállítják, de nemcsak Dáciák, hanem Fordok és VW-ok is növelik a zsúfoltságot az épülő utakon, ahol tengernyi kamion okoz nehéz forgalmi helyzetet.

A szoros, ám okosan szervezett programban a következő helyszíneken gyűjtötünk információkat: Nagyszeben, Híd Egyesület, Sepsiszentgyörgy. székely Nemzeti Múzeum, Bod Péter Könyvtár, Kónya Ádám Művelődési Ház, Kézdivásárhely, Múzeum és népművészeti egyesület, Déva magyar közösségei.

Nagyszében, amely 11 éve Európa Kulturális Fővárosa státuszában nagyfokú fejlesztésen ment át, próbál a magyar közösség számára is vonzó lenni. Balázs Enikő kémiatanárnő okos idegenvezetésével néztük meg a 140 ezres város főterét. A háromezres magyarság többsége református, s noha hat tanulóval már lehet magyar osztályt indítani, most éppen csak 2-3 diák van a felső tagozatban. A 11 éve alakult Híd Egyesület, melynek vezetője, Serfőző Levente is befutott a találkozóra, nemrégiben nagy sikerű gulyásfőzőversenyt tartott, amire eljött a város apraja-nagyja, románok, magyarok. Sőt még „Magyarból” is a testvérváros, Pécs, s a tiszalökiek is képviseltették magukat a negyven csapat között. A közelmúltban a Balassi Intézet támogatásával mutatták be Bornemissza Elemérné Szilvássy Karola *Erdélyi szakácskönyvét*. Az egyesület ingatlannal, rendezvényekkel bír, de nem tagadták: számítanak az anyaország támogatására.

Sepsiszentgyörgyön a július 9-i késő esti érkezés ellenére is megvártak a vacsorával, a fantasztikus csorbalevessel, melyhez köményes pálinka dukált. S itt még hagyományosan kelesztik, sütik a kenyeret. Jó volt beleharapni!

Vargha Mihály direktor mutatta be a Székely Nemzeti Múzeumot, mely a Kós Károly által tervezett jellegzetes, Zsolnay kerámiával borított soktornyos épület. A remek arányú főépülethez már több kerti építmény társul, sőt egy kerti színpad, s mint megtudtuk, megvették a szomszédos telket is a bővítéshez. A múzeum a szorgos alapítóknak és a gyűjteményt gondosan kezelő igazgatóknak fejlesztő munkája nyomán jutott el a mai állapotig. A gyűjteményt 1875-ben alapította özv. Cserey Jánosné Zathureczky Emília Imecsfalván. Társa az alapításban az első múzeumőr, Vasady Nagy Gyula volt, aki programbeszédét 1877-ben a múzeum első szöveges kiadványaként is megjelentette. Még abban az évben bekerült a gyűjteménybe legértékesebb műtárgyuk, az Apor-kódex, amely többek között a Zsoltárok könyvét is tartalmazza. A tárgyak megtekintéséhez és megőrzéséhez Csutak Vilmos, a Székely Mikó Kollégium igazgatója alapítványt kezdeményezett, s Hüttl Dezső építészrt kérték fel, hogy házat tervezzen a múzeumnak. A neves építész tehetséges tanítványát, Kós Károlyt bízta meg a tervezéssel, az alapkövet 1911-ben tették le, s már 1912-ben állt, a rákövetkező esztendőben megkezdődött a gyűjtemény bemutatása.

Az első világháborúban bezárták az intézményt, és hadikórház lett belőle. A bécsi döntést követően bevagonírozták a gyűjteményt és elindították Magyarországra felé, s Zalaegerszegre vitték. Ott egy szerencsétlen fordulat következtében leégett a hihetetlenül értékes festmény és tárgyi anyag, csak néhány darab maradt meg belőle. A „román világban” része lett a Brassó megyei intézményeknek, s 1968-ban kezdődött új története. A 143 éves múzeum eddigi fejlődése elhivatott emberek kitarásának következménye. Kónya Ádám és Kató Miklós után, 16 éve vette át Vargha Mihály az igazgatói posztot. 1990 óta dolgozik az intézményben,

először a képtárat vezette. Sok apró dolgon változtatott, melyek fontosak a kapcsolatépítésben. Az ajtókat kitárták, a kertet megnyitották a nagyközönség előtt. A törzslátogatókat figyelmességgel és kedvezményekkel várták. Létezik múzeumbaráti kör, de nem szigorúan szervezett formában. Gombakör, bibliakör működik az intézményben. Sokat tettek a minőségi tárlatvezetésért, megteremtették a múzeumpedagógiai foglalkozások háttérét. A román kormány által beindított Iskola Másként programban, a szünet előtti héten diákcsoportok tanórai keretben látogatják a kiállításokat, foglalkozásokat.

A Kónya Ádám Művelődési Házban két szakalkalmazott fogad bennünket egy közösségi teremben, melynek falán épp egy fotókiállítás van. Elmondták, hogy most épp a Székely Vágta előkészítésén fáradoznak. Büszkeséggel említik a Művész Mozit, melyet egy esztendeje indítottak be egy felújított épületben, s a magas nézőszám mellett büszkéek arra, hogy híres hollywoodi és magyar filmeket vetítettek. Az intézményben természetesen vannak közösségek is, amelyre építenek: két kórus, színjátszó kör, dzsesszklub, magyar és román néptánc csoport, Gyárfás Jenő (sepsiszentgyörgyi festő nevét viselő) Képzőművész Kör, filmklub, pszichoklub, kézimunkaszakkör. A pécsi egyetemen diplomázott, majd szülővárosába hazatért Prázsmár Endre vezeti a mozit és filmklubot is, Knop Ildikó a nagyobb rendezvényeket – így a Szent György Napokat is – moderálja, s intézi a városban.

Következő állomásunk a Magma Projekt és Kortárs Művészeti Kiállítótér Sepsiszentgyörgyön.

„A Magma mozgása kettős. Egyrészt mély alatt lappangó forrongás, alakulás, szerveződés, másrészt pedig időről időre való felszínre törés, erupció. Niklas Luhman „autopoetikus” jelzője éppúgy érvényes rá, mint a kollektív akcióként való (ön) meghatározás” – olvasható a galéria honlapján.

A város főteréről egy saroképületben megközelíthető galéria voltaképp egy kibővített üzlet, kirakatokkal, portálokkal. Már a belépés is izgalmas, egy műkövet formázó, de valójában rugalmas, zöldre festett padlón lépünk be, megtapasztalva a kettőséget: a felület egyszerre művi és természetutánzó. A többi „műalkotásban” is van némi csavar. Látunk egy focimeccsről szóló videót, melyben kitakarták a labdát, s így a játékosok szorgos hangyaként kergetik a semmit. Egy másik műalkotás egy kötött piros pulóver, rajta a rendszerváltás évszáma (a művészé csak a gondolat, amit a nagymamája valósított meg), vagy az ablakba kitett ruha, mely termékmárka cédulákból lett összeállítva. A csoportos kiállítás mehökkentő és elgondolkodtató. A galéria 2018 júniusában 35 év alatti alkotóknak hirdetett pályázatot, itt a beküldött anyagok legjavát látjuk. A galéria működtetőinek is ez a célja. A művészet eszközeivel felkavarni az állóvizet, hazai és nemzetközi figyelemre szert tenni. A galériát alapító házaspár tájékoztatója megvilágítja a jelenség háttérét: Kispál Attila és Kispál Ágnes Evelin több társukkal együtt – végzett képzőművészként – szeret-

tek volna egy közösségi teret és kiállítóteret létrehozni. A tízéves akarásnak meglett a gyümölcse. Szervezetileg a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum keretében működnek, de egyesületként. Önálló éves munkatervük, online megjelenésük és dinamikus hazai és nemzetközi kapcsolataik vannak. A most látható kiállítás is nemzetközi alkotógárdát hozott össze: a Magmának híre van külföldön is. A galéria helyi kezdeményezésből jött létre, harminc-negyven fiatal tartozik az állandó közösséghez. Ankétokat, könyvbemutatókat, gyerekfoglalkozásokat tartanak. Fesz munkarendben működnek. Pályáznak is és adományokat gyűjtenek. Katalógusokat, nívós kiadványokat adnak búcsúzóul.

Egerben e napokban hasonló kezdeményezés alapján egy európai uniós TOP-os pályázatnak köszönhetően kortárs képzőművészek egy csoportja teremtett meg egy képzőművészeti műhelyt, és találta meg a hozzá való épületet. Az Arkt Művészellátóban kiállításokat hoztak létre. Az épület felújításának módja nemzetközi visszhangot keltett. A fiatal építészek és képzőművészek előbb a velencei biennálén bizonyítottak, majd a városhoz fordultak, s végül az Egri Helyi Közösség (melynek jómagam is tagja vagyok a civil szervezet révén) támogatja és lehetőséghez juttatja a művészeket. Gárdonyi Géza egykori lakóhelyén a vár melletti Gárdonyi Kertben egy látogatóközpontot hoznak létre, és felújítják a házat körülvevő ősparkot, melyet közösségi játszótérre alakítanak.

Számomra a cselekvő közösségek projektben az egyik példaértékű létezés a Magmaé. Történetüket a korszellem generálta, s nem véletlen, hogy nálunk is van ilyen!

A tanulmányút harmadik napján a Bod Péter Könyvtárba látogattunk. Szonda Szabolcs igazgató (aki számomra az Irodalmi Jelen műfordítójaként és prózaírójaként is ismert) a nehézségeket sorolta. Bonyolult központi költségvetési támogatásból valósul meg (vagy nem) az épületfelújítás és az állománygyarapítás. Az kiderült: munkatársaival elhivatottan dolgoznak, a hazainál sokkal nehezebb körülmények között. Példaszerű „könyvkelengye programjuk”, melynek keretében az újszülöttek anyanyelvű mesekönyveket kapnak.

Kézdivásárhely céhes története Európában is példaeszerű és különleges. Az egykor dinamikus fejlődő vásárváros főterén egykor szebb napokat megélt polgárházak magasodnak, s mögöttük – az úgynevezett udvaros szerkezetben – mesteremberek műhelyei. Az egykori virágzó céhes életet őrzi a városi múzeum, melynek vezetője Dimény Attila elkötelezetten mesélt az egykor volt csizmadiákról, pékekről, kovácsokról. Különleges érték a Napfény műterem: a Bogdán család épen megmaradt fotográfusműhelye sok ezer lemezzel, felújításra és szélesebb körű bemutatásra vár. Talán – magyarországi segítséggel – sikerül is. Most beavatottnak érezhettük magunkat az ódon felvételek és egy óragyűjtemény szép darabjai között.

A ma is működő kézművességet láthatjuk a Kézdivásárhely-Háromszék-Népművészeti Egyesülettel való találkozás során. A László Károly kályhacsempe-készítő vezette egyesület terülj-terülj asztalkámmal várt minket, és szép munkáikat is bemutatták: hímzéseket, gyöngyfűzéseket és mézeskalácsot, és ott voltak a fafaragók is, akik messze földön hirdetik a székely kézügyességet. Heves és Kovászna megye együttműködésekként sokukat ismerősként köszöntöttük. Az egri, Heves Megyei Nyugdíjas Szövetség és a Heves Megyei Népművészeti Egyesület „hazajár” Kézdivásárhelyre.

A harmadik nap estéje a sepsiszentgyörgyi Szimpla Kertben ért bennünket a retro hangulatú romkocsmában egy feltűnően előzékeny szemüveges cigány fiatalember, Majláth Szabó Attila előadást tart az örkői cigánytelep felemelkedésének esélyeiről, a sikeres cipősdoboz akcióról, és bemutatja „harcostársait”. Ő maga egy rádiócsatornának a műsorvezetője, évek óta munkálkodik a Sepsiszentgyörgy melletti magaslaton rossz viszonyok között élő háromezer tagot számláló cigány közösség felemelkedésén. A nyár második felében magyarországi körútra készül szövetségeseiket keresve. Megrendítő, ahogyan végezetül Ötvös Rémusz, a 2018-as népzenei vetélkedő, a Röpülj páva nyertese énekel cigány siratókat. A létező hagyományt mutatja be, hitelesen. Programon kívül meghívást kapunk a cigánytelepre is. „Innen is lehet indulni nagy célokkal, csak hinni kell benne!”

Tanulmányutunk utolsó napján a dévai vár megtekintése az első. Emlékszem, harminc éve nem akart bennünket a román idegenvezető elhozni erre az emlékhelyre. Most is elég szűkszavú prospektus igazít útba. Magunkban elmormoljuk Kómíves Kelemenné balladáját. A várbeli magaslatról Bójte Csaba ferences szerzetes birodalmát is látni: a templomot s a körülötte lévő iskolát, otthont, melyet a Dévai Szent Ferenc Alapítvány működtet. Az RMDSZ helyi nőszervezete vezetőjével ülünk le egy kávéra. Kun-Gazda Kingától megtudjuk, hogy az 58 ezres településen többnyire románok és 3-4 ezren magyarok élnek, közöttük a bukovinai székely közösség ittmaradottjai is. Nemrégiben magyar alpolgármestere lett a településnek, ezért az épített örökség megőrzésére is több figyelem jut. A Dél-erdélyi Kulturális Egyesület keretében számos kastélyrendezvényük van, s hagyományőrző együtttest, reneszánsz tánccsoportot is működtetnek.